

DE TERUGKEER NAAR BELGIE

HET BIJEENBRENGEN VAN DE GEINTERNEERDE SOLDATEN IN HET NEUROPSYCHIATRISCH CENTRUM VAN ZELZATE

Onmiddellijk na het beëindigen van de oorlog, organiseerde de gezondheidsdienst van het leger de repatriëring van de zieke soldaten die nog in behandeling waren in Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland en Zwitserland.²⁴² Op 26 september 1918 werd het militaire neuropsychiatrische centrum (MNPC) ingericht in de lokalen die ter beschikking gesteld werden door broeder Amédée, overste van de Broeders van Liefde en directeur van het Psychiatrisch Instituut Sint-Jan Baptist in Zelzate. Dokter Van Hirtum stond aan het hoofd van dit instituut tot juni 1919. Hij werd opgevolgd door dokter Portaels die het centrum leidde tot 8 januari 1920.

Op 22 maart kwamen de eerste militaire patiënten, 250 in getal, binnen. De broeders zouden reeds na een week alle militaire verplegers vervangen. In datzelfde jaar zouden er nog zeker een paar honderd binnenkomen zijn volgens de kronieken. Zij werden er ondergebracht in afzonderlijke afdelingen. Eind oktober 1919 waren er nog 157 overgebleven, en op het einde van dat jaar waren er in totaal 526 patiënten, gedemobiliseerde militairen inbegrepen.²⁴³

Om tegemoet te komen aan het gebrek aan militaire verplegers, organiseerden de Broeders van Liefde gedurende het ganse jaar zelf de repatriatie van de patiënten. Nadat ze enkele maanden in het MNPC verbleven, werden de soldaten verspreid over de verschillende bestaande psychiatrische inrichtingen, bij voorkeur in de omgeving van de verblijfplaats van hun verwanten.²⁴⁴ Ook in België, zoals in andere landen, stelde zich de vraag naar het voordeel om soldaten die lijden aan mentale vervreemding (krankzinnigheid) samen te brengen in een enkele inrichting, zoals dat het geval was voor de lichamelijk verminkten.

242 MRA – Archives de Moscou – Boîte 838: 185-14-2010, Rapport du directeur général du Service de Santé au ministre de la guerre, 6/1/1920.

243 Broeders van Liefde – Gent – Archief, *Archief Zelzate. Doos Hist. Overzicht*, Institut St Jean-Baptiste, Gedactylografieerde tekst: "Sint-Jan-Baptist te Zelzate. Een beknopt historisch overzicht"; Br. Warner (1972-1973), Psychiatrisch Instituut Sint-Jan Baptist te Zelzate. *Sint Laurensklok*, driemaandelijks tijdschrift Broeders van Liefde, Zelzate, jg 45, nr 2 pp. 19-20.

244 In 1928 werden 351 geïnterneerde geallieerde (zinneloze) invaliden gerepatriëerd naar 23 psychiatrische centra, voor het meerendeel onder leiding van de Broeders van Liefde. De centra die het hoogste aantal soldaten herbergen zijn: Zelzate: 61, Mortsel: 33; Geel: 20; Brugge (St. Juliaan): 20; Liège: 18; Froidmont: 17; Sint-Niklaas: 16; Dave: 38; Sint-Truiden: 16; Reckheim: 15; Gent (Het Strop): 14; Gent (Guislain): 13; Grimbergen: 9; *L'invalide belge*, 15/3/1921, 1/5/1922.

De belgische psychiatrische invaliden zouden na hun terugkeer nooit op een dergelijke wijze gegroepeerd worden. Voor de lichtere gevallen werden alternatieven voor een internering voorgesteld. Het Nationale Verbond der Verminkte en Invalide Soldaten van den Oorlog organiseerde in de Kempen (Meerhout, Westerlo, Tongerlo) voor invaliden met een zenuw- of licht mentale aandoening die gehuisvest waren bij de lokale dorpsbewoners, kuren van een maand waarvan herhaaldelijk gebruik gemaakt kon worden. Ze werden er om de twee maanden bezocht door een geneesheer-specialist van de NWOI. Dokter Meeus van Geel verzekerde het toezicht. De invalide "mènera une vie calme et régulière et sera rentré chez son nourricier chaque soir à 9h1/2 au plus tard". De verblijfskosten waren ten laste van het NWOI.²⁴⁶ De organisatie richtte een oproep aan:

chers invalides nerveux pour qu'ils ne négligent pas cette occasion unique d'éloigner d'eux le mal qui les ronge, et de recouvrer définitivement la santé. Les invalides désireux de bénéficier de ce moyen de guérison qui leur est offert, sont priés d'écrire à la direction du service des soins médicaux et pharmaceutiques de l'ONIG, 79 chsée d'Ixelles à Bruxelles.²⁴⁷

Deze voorstelling van zaken beantwoordde aan een tendens in de psychiatrie die erin bestond de patienten zo snel mogelijk terug in hun vertrouwde milieu onder te brengen (indien dat alle garanties biedt) en om de zieken voornamelijk te behandelen aan de hand van ambulante raadplegingen. De aanhangers van deze benadering verweten de instellingen, in de meeste gevallen ging het hier om private instituten, soldaten niet te willen ontslaan omdat deze geld in het laadje brachten. De relatie tussen de institutionele benadering en de meer ambulante was er niet een waarbij geen enkele vorm van samenwerking bedacht kon worden. Integendeel, de medische thuisopvang moest, volgens de voorstanders van de ambulante benadering, natuurlijk voorbereid worden van zodra de patient geïnterneerd werd en dus moest er onder andere op toegezien worden dat de zieke regelmatig contact had met zijn familie.

Wanneer een geestezieke het gesticht binnentreedt, moet hij aanzien worden als lid van een familie, van een gemeenschap, als een persoon die verantwoordelijkheid heeft, als iemand die voor een familie moet zorgen, als iemand die plichten te vervullen

246 KADOC – Archief Broeders Alexianen – Psychiatrisch instituut van Grimbergen 1918-1939: 6.2.2.2.3-6.2.3.6.5: registers, statistieken, patientendossiers, diverse kosten, briefwisseling, pensioenen, verslagen en omzendbrieven van het Ministerie van Justitie, brief van de ONIG aan de directeur van Grimbergen, april 1936.

247 *L'invalide belge*, 1.5.1923.

heeft.²⁴⁸ Eenmaal de soldaat de instelling had verlaten, mocht de patient in geen geval aan zijn lot overgelaten worden, maar moest deze onder het toezicht blijven van een sociale psychiatrische dienst. Bij gebrek aan middelen echter werd die methode slechts zelden toegepast. In de praktijk werden de meeste geïnterneerde soldaten, soms gedurende vele jaren, verspreid over verschillende centra in België.²⁴⁹ De meeste van deze psychiatrische centra waren in handen van religieuze congregaties. Zij leverden de directie en het ziekenhuispersoneel. De dienstdoende dokters waren burgers of militairen, benoemd door de minister van Justitie. Net zoals de verminkten, vielen ook de psychiatrisch invaliden onder twee ministeries, dat van Landsverdediging voor wat betreft het bepalen van het percentage invaliditeit en het pensioen, en dat van Justitie voor wat betreft hun internering.²⁵⁰

Maar hoe beleefden de psychisch zieke soldaten, die in deze psychiatrische instituten werden opgesloten, hun situatie nu precies? Sommigen waren zich helemaal niet bewust van hun situatie en gingen eerder "versuft" door het leven. Maar anderen die minder passief waren, de nodige strijdvaardigheid aan de dag konden leggen, riepen soms hun familie ter hulp.

Geïnterneerden aan het woord

Geïnterneerden komen zelden aan het woord. Schaars zijn de soldaten die leden aan geestelijke stoornissen en toch hun stem lieten horen, die niet verdwaald raakten in hun grootheids- of achtervolgingswanen, geen verwarde woordenvloed uitkraamden of juist integendeel zich opsloten in een apathische stilzwijgendheid. Zij die zich konden uiten, meestal om te vragen of ze het asiel mochten verlaten en terug konden te keren naar hun verwanten, hadden de meeste kans op genezing. In een brief aan zijn broer Armand, van 6 november 1919, erkende legerchauffeur Léon K. – die op dat moment reeds gedurende een maand geïnterneerd was in het psychiatrisch instituut te Grimbergen – zijn slecht gedrag maar drukte toch zijn hoop uit zich te kunnen herpakken en een nieuw leven te beginnen.

Bron: Verminkte stilte Pieter Verstraete – Christine Van Everbroeck